

номер часопису побачив світ у листопаді наступного року. 1922—27 видавався російською, 1928—29 — рос. та укр., а з 1930 — укр. мовою. Ініціаторами видання часопису укр. мовою виступили П.Любченко та М.Скрипник. Видано 57 номерів (у 47 книгах). У різні роки наклади журналу були від 1500 до 6300 примірників. На сторінках журналу друкувалися статті, матеріали і документи, а також спогади, хроніка, бібліографія, рецензії, огляди, публіцистичні замітки тощо. Історії губерній або великих пром. центрів присвячувалися тематичні номери, зокрема 2-й номер за 1923 містив матеріали про Катеринославщину. З офіц. ідеологічних позицій висвітлювалися революц. рухи 19 — поч. 20 ст., події після Жовтневого перевороту в Петрограді 1917, історія КП(б)У та ін. Значна увага приділялася висвітленню н.д. і видавничої діяльності іспартів, Українського товариства істориків-марксистів та ін. інституцій. Виходили розвідки до ювілейних дат з історії РКП(б) та СРСР, зокрема, присвячені II з'їздові РСДРП (1928, № 4—5; 1933, № 1/2), VI з'їзду РСДРП(б) (1932, № 1/2), Всеукр. парт. конференції в грудні 1917 (1932, № 5/6), встановленню рад. влади в Україні (1925, № 1), створенню Червоної армії (див. Радянська армія; 1927, № 1). Публікувалися матеріали до ювілеїв держ. діячів (зокрема, до 50-ліття Г.Петровського, 1928, № 2, до 60-ліття М.Скрипника, 1932, № 1/2). Умі-

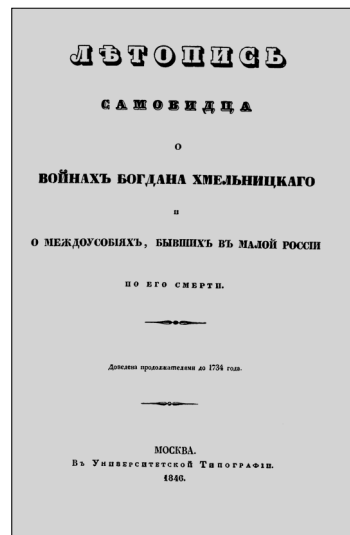
щувалися також статті, присвячені дискусійним питанням історії України, зокрема істор. схеми М.І.Яворського (1930, № 2, 3/4, 5). Серед авторів журналу, окрім працівників Іспарту, були рад. і парт. діячі та воєначальники, зокрема В.Антонов-Овсієнко, А.Бубнов, С.Гопнер, П.Дибенко, В.Затонський, А.В.Іванова, Е.Квірінг, Ю.Коцюбинський, М.М.Криворучко, Д.Мануїльський, В.Мезлаук, Г.Петровський, П.Постишев, М.Скрипник, М.Тарногородський, В.Чубар, О.Шліхтер, Й.Якір. Публікувалися мемуари більшовиків — активних учасників революц. руху та громадян. війни 1917—22, у т. ч. В.Аверіна, С.Буздальна, П.Буценка, В.Валявка, Д.Годіна, І.Грязева, О.Ємельянова, Й.Жуковського, С.Інгулова, Й.Кристалловського, В.Лапіної, Б.Магідова, Е.Медне, П.Мойсеєнка, В.Моргунова, І.Ніколаєнка, С.Покка, Й.Савицького, О.Суханова, Р.Терехова, Ф.Угарова, І.Шмирова та багатьох ін. У журналі побачили світ спогади представників народницького руху (див. Народництво) О.Бичкова, О.Макаревського та ін. Друкувалися студії істориків, у т. ч. П.Анатольєва, Й.Брагинського, М.Воліна, Д.Кардашова, Г.Карпенка, С.Ковбасюка, М.Попова, М.Редіна, М.Рубача, В.Щербаківа, Ф.Ястребова, а також публіцистичні твори Максима Горького, І.Козлова, Мирослава Ірчана та інших.

Покажчики: Журнал «Летопись революции»: Библиографический указатель. Х., 1933; Сарана Ф.К. Журнал «Летопись революции»: Покажчик змісту. № 1—57. 1922—1933 рр. К., 1957.

Літ.: Лось Ф.Є. Розвиток історичної науки на Україні за роки Радянської влади. В кн.: Розвиток науки в Українській РСР за 40 років. К., 1957; Комаренко Н.В. Висвітлення боротьби за перемогу влади Рад на Україні в журналі «Летопись революции». «УІЖ», 1967, № 1; Сарбей В.Г. Іспарти та їх місце в розвитку історичної науки на Україні. Там само; Туваєв В.І., Сас І.Х. Журнал «Летопись революции» як джерело вивчення історії партії. Там само; Комаренко Н.В. Журнал «Летопись революции» в оцінці радянської історіографії. «УІЖ», 1967, № 11; Її ж. «Летопись революции»: Історіографічний нарис. К., 1970.

О.В. Ясь.

ЛІТОПИС САМОВІДЦЯ — одне з джерел з історії Укр. козац.

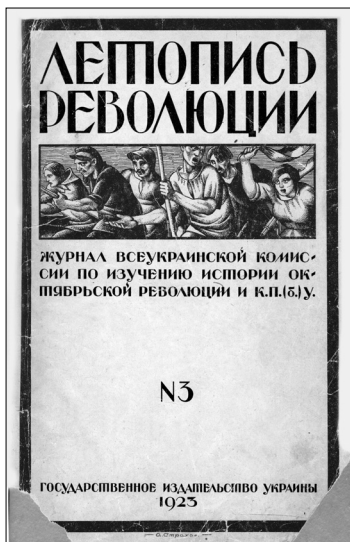

«Летопись Самовидца о войнах Богдана Хмельницкого». М., 1846. Титульний аркуш.

д-ви 2-ї пол. 17 ст., пам'ятка нац. писемності. Створений на Стародубщині в останній чв. 17 ст. сучасником (самовидцем) описаних у ньому подій. Зберігся на Лівобережній Україні в кількох списках 18 ст. (кожен зі списків має деякі доповнення і скорочення; жоден не містить назви твору та імені автора). Текст літопису дослідники поділяють на 2 частини. Перша охоплює події 1648—72 і має характер істор. мемуарів. У основі другої (1673—1702) лежать щоденникові записи. Заходами П.Куліша, який дав назву рукопису, уперше твір був опубл. О.Бодянським у Москві 1846.

Існує кілька гіпотез про ім'я автора літопису (зокрема, що ним є Ф.Коробка чи Ф.Кандиба; див. Кандиби), найбільш аргументованою з них вважається та, що розроблена В.Модзалевським, М.Петровським, М.Грушевським та ін. Згідно з нею, автором літопису був генеральний підскарбій часів І.Брюховецького, згодом — стародубський священник Р.Ракушка-Романовський (бл. 1622—1703). Цю гіпотезу вперше висловив у листі до П.Куліша історик-аматор П.Сердюков.

На думку дослідників, характерною особливістю літопису є відносно правдиве відображення заг. панорами істор. подій, що відбувалися в Україні в 2-й пол. 17 ст. Саме таким чином у ньому описано, зокрема, хід національ-

«Летопись революции». 1923. № 3. Обкладинка.

но-визвол. війни укр. народу серед. 17 ст. (див. *Національна революція 1648—1676*) та утворення Укр. козак. д-ви. Автор на конкретних подіях виклав осн. причини польсько-укр. конфлікту. Його ставлення до козак. верхів, різних сусп. станів найяскравіше засвідчує оповідання про сплановану Москвою *Чорну раду 1663*. З багатьох висловлювань автора випливає, що він був прихильником сильної гетьман. влади, виразником інтересів заможного козацтва. Засуджував боротьбу різних політ. партій та соціальні заворушення, що тривали з 1658 до початку гетьманства *І.Мазепи*. Дав стриману характеристику *Б.Хмельницькому* (ймовірно, на тональності його тексту позначилися песимістичні погляди і настрої, що склалися в нього під впливом подій в Україні 1670-х рр. — доби Руїни). Досить часто практикував безпристрасну форму викладу, це давало йому можливість не виявляти власного ставлення до багатьох діячів свого часу. З симпатією він писав лише про лівобереж. гетьмана наказного *Я.Сомка* та про запороз. кошового отамана *І.Сірка*. У негативному плані зобразив тих провідників, які вже зійшли з істор. сцени, зокрема гетьманів *І.Виговського*, *Д.Многogrішного*, *І.Самойловича*, полк. *В.Золотаренка*. Ключові події свого часу — *Гадяцький договір 1658*, *Андрусівський договір (перемір'я) 1667*, підлеглість укр. церкви *Московському патріархатові* тощо — описав у спокійному тоні, а деякі такого ж масштабу події не згадав ззагалі. Виявив своє співчуття народові у зв'язку із введенням Москвою податків і стихійними лихами (поширенням епідемії, нашествиям сарани, великими морозами тощо).

У літописі описано стосунки гетьман. урядів із сусідніми д-ми: *Річчю Посполитою*, Росією, *Кримським ханатом*, *Османською імперією*, *Молдавським князівством*. Ставлення автора до Польщі, Росії, їхніх політ. діячів не завжди виразне, інколи приховане. Оцінка політики Крим. ханату й Осман. імперії стосовно України в усіх випадках є негативною і ґрунтується не тільки на реліг. переконаннях, а й, передусім, на засудженні спусто-

шливих татаро-турец. нападів, унаслідок яких Правобережна «Україна стала пуста», знелюдніла. Автор був досить добре обізнаний з подіями, що відбувалися в Литві, Курляндії (істор. область у Прибалтиці на території сучасної Латвії на зх., пд. зх. і пд. від Ризької затоки), Ліфляндії (істор. область у Прибалтиці — пн. частина сучасної Латвії та пд. частина Естонії), Швеції, Пруссії, Голландії (нині Нідерланди), Австрії, Угорщини та в ін. країнах. Термін «Україна» в тексті вжито понад 70 разів.

Літопис помітно вплинув на подальший розвиток укр. історіографії, насамперед на твір *Г.Граб'янки*, а через нього — на «*Короткий опис Малоросії*», компілятивні праці *Я.Лизогуба* (див. *Лизогубівський літопис*), *В.Рубана* та ін. авторів. Зверталися до цієї пам'ятки *О.Рігельман* і автор «*Історії русів*». З неї брали сюжети для своїх творів письменники (зокрема *П.Куліш* під час роботи над романом «*Чорна рада*»). Літопис написаний книжною укр. мовою, близькою до народно-розмовної.

Дж.: *Летопись Самовидца по новооткрытым спискам...* К., 1878; *Літопис Самовидця*. К., 1971.

Літ.: *Иконников В.С.* Опыт русской историографии, т. 2, кн. 2. К., 1908; *Багалій Д.І.* Нарис української історіографії: Джерелознавство, вип. 2. К., 1925; *Петровський М.Н.* Нариси з історії України 17 — початку 18 століть (досліді над Літописом Самовидця). Х., 1930; *Марченко М.І.* Українська історіографія: (з давніх часів до середини 19 ст.). К., 1959; *Грушевський М.С.* Самовидець Руїни та його пізніші відображення. «Український історик» (Нью-Йорк—Торонто), 1991—92; *Дорошенко Д.І.* Огляд української історіографії. К., 1996.

Я.І. Дзира.

«ЛІТОПИС УПА» — багатосерійне видання документів і матеріалів з історії *Української повстанської армії*. Започатковане 1976 в м. Торонто (Канада) з ініціативи Об'єднання колиш. вояків УПА в США і Канаді та укр. дослідників з діаспори (*Є.Штендера*, *П.Потічний*, *Т.Гунчак* та ін.). Від 1995 паралельно з Основною видається Київ. серія, створена редакцією «Літопису УПА» у співпраці з *Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України*, Держ. к-том архівів

України, Центр. держ. архівом громад. об'єднань України та Галузевим держ. архівом Служби безпеки України. Редакція «Літопису УПА» видає також серії «Повстанські могили», «Літопис УПА — Бібліотека» та «Події і Люди».

В Основній серії побачили світ 46 томів, до них увійшли документи, що зберігаються, гол. чин., за межами України, а також спогади, шоденники і записи колиш. бійців УПА та членів *Організації українських націоналістів*.

Частина томів укомплектована за територіальним принципом. Так, томи 1-й (видруковано 3 видання — 1976, 1978 і 1989), 2-й (видання — 1977, 1985, 1990) і 5-й (1984) містять документи про УПА на *Волині* та *Поліссі*, 3-й (1978) і 4-й (1989) — з історії УПА на Прикарпатті, 12-й том (1989) складений із повстанських документів з Тернопільщини, 13-й (1986) і 14-й (1987) охоплюють джерела з історії повстанського руху на Перемишльщині, 18-й (1990) і 19-й (1992) включають офіц. документи УПА із Карпатського регіону та відповідну мемуаристику, у 31-му томі (2001) подано документи УПА зі Львівщини, в 33-му (2001) і 34-му (2002) зібрано документи про боротьбу УПА на *Лемківщині* й *Надсянні*, у 39-му (2003) та 40-му (б/р) — документи з історії Повстанської армії на території *Холмищини*, *Підляшшя*, *Ярославщини*, *Томашівщини* й *Любачівщини*.

Матеріали *Української головної визвольної ради* (УГВР) зібрані у 8-му (1980), 9-му (1982), 10-му (1984) і 26-му (2001) томах. Це програмні документи УГВР, матеріали з офіц. друкованих видань, протоколи засідань та нарад, інформаційних бюлетенів, спогади членів УГВР тощо.

У 6-му (1983), 7-му (1983) і 21-му (1991) томах подаються документи гітлерівської Німеччини про боротьбу з укр. націоналістичним підпіллям (гол. чин. це аналітичні записки, донесення та звіти, підготовані окупаційною адміністрацією для центр. органів влади в Берліні), а в 22-му (1992) — матеріали (до 1947) про боротьбу з укр. підпіллям у комуніст. Польщі (це документи Військ. суду оперативної групи